

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) www.economy.nayka.com.ua | № 10, 2019 | 31.10.2019 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.10.71](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.10.71)

УДК 339.9 (470)

*О. М. Кульганік,
к. е. н., доцент кафедри економіки та міжнародних відносин
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського торговельно-економічного університету
ORCID: 0000-0003-2276-1161*

СУЧАСНІ ПРОЦЕСИ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

*О. М. Kulhanik
PhD of economic sciences,
Associate Professor of Economics and International Relation Department
Vinnytsia Trade and Economy Institute of Kyiv National Trade and Economy University*

MODERN PROCESSES OF INTERNATIONAL UKRAINE TRADE IN THE GLOBALIZATION CONDITIONS

Міжнародне середовище звужує можливості України на світовій арені, адже зовнішня торгівля товарами України у 2018 р. зменшилась на 12,2 % порівняно з 2014 р., за таких умов знижується її цінність як союзника, зменшується вплив на міжнародні процеси. В статті досліджено динаміку сучасного стану географічної структури експорту товарів з України. Розраховано експортну квоту України у 2014-2018 рр., що підтверджує про високий індикатор відкритості економіки. Наведено порівняльну рейтингову оцінку експорту товарів і послуг ТОП-10 країн світу. Проаналізовано товарну структуру експорту України. Сформовано стратегічні напрями виходу на експорт українських компаній в нинішніх умовах. Проведено динаміку регіональних обсягів експорту товарів України. Розроблено модель формування зовнішньої торгівлі України в теперішній та довгостроковій перспективі. Узагальнено інструменти розвитку найбільших експортоорієнтованих країн світу.

The international environment narrows Ukraine opportunities on the world stage, as foreign trade in goods of Ukraine in 2018 decreased by 12,2 % compared to 2014, under such conditions its value as an ally decreases and its influence on international processes diminishes. International trade is the most important form of implementation of the principle of comparative advantage, it is the other side of international specialization. It allows all countries to expand production and consumption, increase competition and thus influence economic growth. The article examines the dynamics of the current state of the geographical structure of exports of goods from Ukraine. The export quota of Ukraine in 2014-2018 has been calculated, which proves a high indicator of openness of the economy. The comparative rating of export of goods and services of the TOP-10 countries of the world is given. The commodity structure of Ukraine exports is analyzed. Strategic directions of export to Ukrainian companies under current conditions have been formed. Dynamics of regional volumes of export of goods of Ukraine are conducted. Ukraine is characterized by low

exports of high-tech goods and services. This reflects the imperfect structure of the competitive advantages of the Ukrainian economy, which is based primarily on price factors and comparative advantages in the cost of natural resources and labor. At the same time, the available high-tech capabilities of certain industries are not properly used. The development of production of high value-added goods is a top priority in creating a base for increasing volumes and improving the structure of Ukrainian exports in order to increase the share of high-tech goods in it. In order to stimulate exports, industrial protectionism should be applied, taking into account tariff policy, that is, means to support national producers who create jobs domestically, learn new production methods supported and financed by state agencies, create innovative clusters of development, form a national venture system, create and state support for new technological institutes. The model of formation of foreign trade of Ukraine in the present and long term is developed. The instruments of development of the largest export-oriented countries in the context of globalization of commodity flows are generalized.

Ключові слова: міжнародна торгівля; експорт товарів і послуг; експортна квота; відкрита економіка; рейтингова оцінка; товарна структура; стратегія.

Keywords: international trade; export of goods and services; export quota; open economy; rating; commodity structure; strategy.

Постановка проблеми. Структурні зміни світової економіки безпосередньо впливають на стан зовнішньоторговельної політики України. Міжнародне середовище звужує можливості України на світовій арені, адже зовнішня торгівля товарами України у 2018 р. зменшилась на 12,2 % порівняно з 2014 р., за таких умов знижується її цінність як союзника, зменшується вплив на міжнародні процеси попри 11 років членства в СОТ. Обсяги вітчизняного імпорту значно перевищують обсяги експортних поставок. При цьому на експорт з України йдуть переважно сировина (зерно, залізна руда) і продукція первинної обробки (чорні метали, соняшникова олія). Тому головною метою є стимулювання експорту України високотехнологічної продукції через державне гарантування, страхування та здешевлення відсоткової ставки на кредитування контрактів зовнішньоекономічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження актуальних питань та проблем стосовно процесів міжнародної торгівлі в умовах глобалізації зробили такі науковці, як: С. Бігун, І.А. Гужва, Л.П. Давидюк, Б.М. Данилишин, Ю.Є. Кирилов, Р.В. Міхель, К.В. Степанова, Л. Черчик та інші. Втім, з плином часу зовнішня торгівля диктує свої правила і необхідно здійснювати детальний аналіз можливих переваг і загроз для України в контексті глобалізації.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є здійснення аналізу обсягів експорту українських товарів і послуг, визначення основних переваг та обґрунтування недоліків моделі зовнішньої торгівлі України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах міжнародна торгівля розвивається під дією багатьох довгострокових кон'юнктурних факторів та вимог світового ринку. Проаналізуємо індикатори залучення в міжнародну торгівлю, а саме: географічну структуру експорту товарів з України; експортну квоту, рейтингову оцінку експорту товарів і послуг країн світу; товарну структуру експорту України; регіональні обсяги експорту.

Україна орієнтована на експорт, загальна сума експорту з України за 2018 рік склала 47334987,0 тис. дол. США, розглянемо ТОП-10 основних покупців товарів, що становить у 2017 р. 51,96 %, а у 2018 р. 49,18 % від загального об'єму експорту (табл. 1).

Таблиця 1.
Динаміка географічної структури експорту товарів з України у 2014-2018 рр., тис. дол. США

Країна	Роки					Відхилення, 2018 р. до 2014 р.	
	2014	2015	2016	2017	2018	сума	%
Російська Федерація	9798226,2	4827717,9	3592917,9	3936464,3	3652603,7	-6145622,5	-62,7
Польща	2644656,8	1977329,6	2200010,1	2724589,7	3257248,5	612591,7	23,2
Італія	2468270,5	1979843,6	1929575,6	2469477,2	2628763,8	160493,3	6,5
Туреччина	3561365,4	2771758,3	2049064,9	2519134,4	2352356,0	-1209009,4	-33,9
Німеччина	1590590,3	1328677,4	1423735,2	1754185,7	2208355,5	617765,2	38,8

Китай	2674125,8	2399078,9	1832518,9	2039327,6	2200147,4	-473978,4	-17,7
Індія	1815849,8	1444086,8	1903066,6	2205656,2	2175941,3	360091,5	19,8
Угорщина	1509893,8	909721,0	1053084,2	1326389,2	1646045,9	136152,1	9,1
Нідерланди	1106095,9	905655,0	995322,6	1676127,4	1603531,1	497435,2	44,9
Єгипет	2862068,3	2079784,0	2266493,2	1831312,9	1556938,4	-1305129,9	-45,6

Побудовано за даними Державної служби статистики України [1]

Здійснений аналіз статистичних даних табл. 1 свідчить, що упродовж 2014-2018 рр. спостерігається загальний спад експорту товарів з України на 6566702,1 тис. дол. США, або на 12,2 %. Зокрема, це стосується Російської Федерації, але причина зрозуміла, тому що на сході країни триває Антитерористична операція, що призвела до торгової блокади, але все ж таки лідером по експорту залишається Російська Федерація, попри зниження протягом п'яти років на 62,7 %. Стосовно Туреччини і Китаю, то ці країни зменшили споживання деревини, що вплинуло на різкий спад експорту. За 2018 рік обсяг експорту українських товарів (зернові культури, насіння і плоди олійних рослин, жири та олії тваринного або рослинного походження) до Єгипту склав 1556938,4 тис. дол. США. і скоротився у порівнянні з 2014 р. на 1305129,9 тис. дол. США, або на 45,6 %. Але позитивна динаміка нарощування експорту України спостерігається в країни: Польщу, Італію, Німеччину, Індію, Угорщину, Нідерланди.

Економіка України є відносно відкритою за показником відношення експорту товарів і послуг до ВВП (рис. 1).

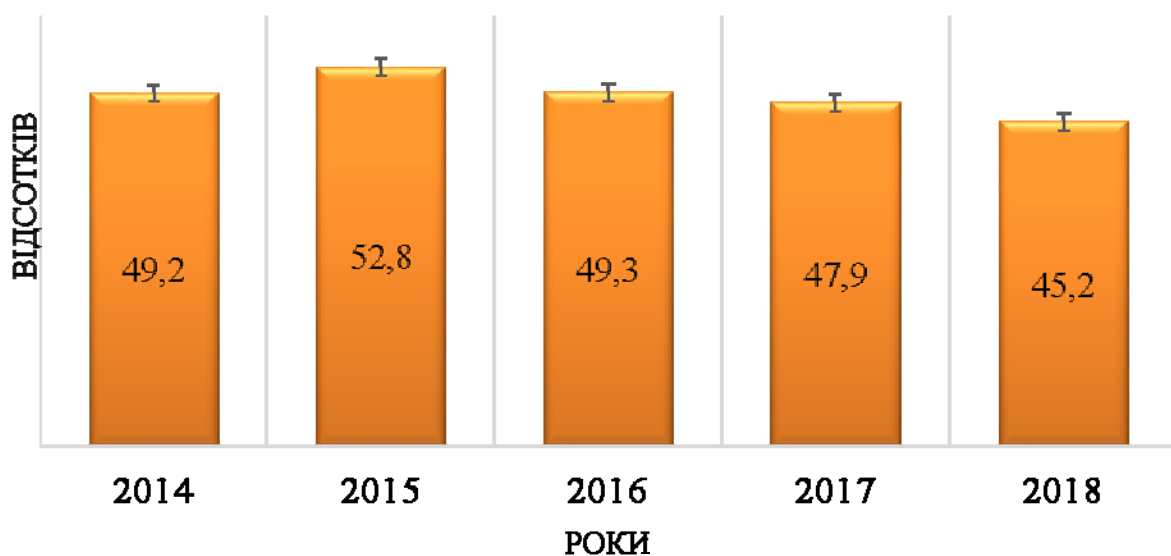

Рис. 1. Динаміка експортної квоти України за 2014-2018 рр., %

Частка експорту України у 2014 р. становила 49,2 %, у 2015 р. – 52,8 %, у 2016 р. – 49,3 %, у 2017 р. – 47,9 % та в 2018 р. - 45,2 % відповідно при нормативному значенні понад 35% [2]. Показник експортної квоти свідчить як про сталу участь України в міжнародному поділі праці, так і про конкурентоспроможність виробленої нею продукції.

В рейтинговій оцінці серед інших країн світу Україна займає 50 місце по експорту товарів і послуг (табл. 2).

Протягом 2017-2018 років експорт товарів і послуг ТОП-10 країн світу мав тенденцію до зростання цього показника. Перше місце в рейтингу експорту товарів і послуг посідає Китай – 2651009602169 доларів США, що становить 11,25% світового експорту товарів та послуг, продукція китайських компаній заповнила весь світ. Зокрема, Китай майже має 10 % щорічного зростання ВВП протягом 10 років. Китай пережив бум зростання і багатьох цим налякав, навіть не тому, що це дуже потужна економіка, із якою неможливо конкурувати, а тому, що політика, мислення та бачення Китаю дуже різняться від західних. Китай лякає тим, що можна бути успішним, будучи іншим. На другому місці США – 2501305000000 доларів, на третьому Німеччина – 1869826461615 доларів, четверте місце займає Японія – 929360383977 доларів, Україна знаходиться на 50 позиції – 59117000000 доларів серед 126 країн світу.

Таблиця 2.

Порівняльна рейтингова оцінка експорту товарів і послуг ТОП-10 країн світу у 2017-2018 рр.

Назва країни	2017		2018		Відносне відхилення 2018 р. від 2017 р.
	дол. США	Місце рейтингу	дол. США	Місце рейтингу	
Китай	2429277356205	1	2651009602169	1	9,13
Сполучені Штати Америки	2352549000000	2	2501305000000	2	6,32
Німеччина	1737107433023	3	1869826461615	3	7,64
Японія	875513551319	4	929360383977	4	6,15
Франція	831395952225	5	905312634066	5	8,89
Великобританія	795953759131	6	845979281595	6	6,28
Голандія	695341862342	7	771048987163	7	10,89
Південна Корея	670011500000	8	724494600000	8	8,13
Гонконг	644766864423	9	682864491679	9	5,91
Італія	609131320914	10	659058935590	10	8,20
Україна	53868000000	50	59117000000	50	9,74

*Побудовано автором за статистичними даними: <https://knoema.ru/atlas/> [3]

Проаналізуємо ТОП-10 ключових товарів, які Україна експортувала на зовнішні ринки у 2018 році: недорогоцінні метали та вироби з них (11632691,7 тис. дол. США); продукти рослинного походження (9886060,4 тис. дол. США); машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання (4654717,9 тис. дол. США); жири та олії тваринного або рослинного походження (4496511,0 тис. дол. США); мінеральні продукти (4339620,4 тис. дол. США); готові харчові продукти (3018600,8 тис. дол. США); продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (1871254,4 тис. дол. США); деревина і вироби з деревини (1494627,8 тис. дол. США); живі тварини, продукти тваринного походження (1210638,3 тис. дол. США); текстильні матеріали та текстильні вироби (846558,1 тис. дол. США) (рис. 2). Так, за даними державної служби статистики України за 2018 рік Україна експортувала товарів недорогоцінних металів та виробів з них 25 % від загального експорту товарів України. Серед недорогоцінних металів та виробів з них перше місце посідають чорні метали, яких у 2018 р було експортовано на суму 9936987,2 тис. дол. США. Далі йдуть вироби з чорних металів (1109874,9 тис. дол. США); інші вироби з недорогоцінних металів (148817,9 тис. дол. США); мідь і вироби з неї (139684,3 тис. дол. США); алюміній і вироби з нього (131949,1 тис. дол. США) [1].

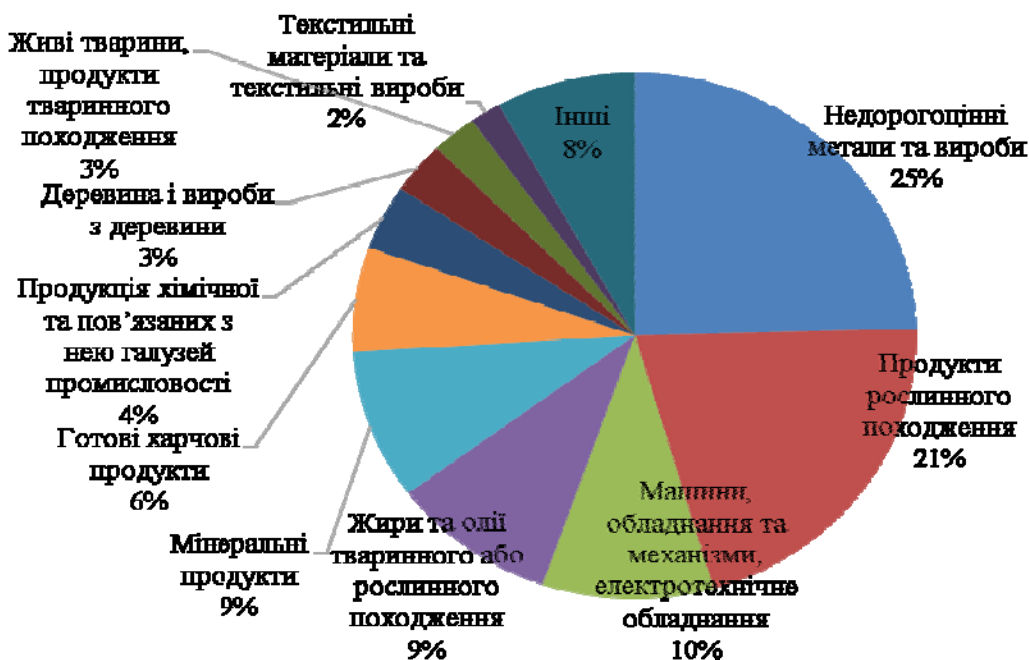
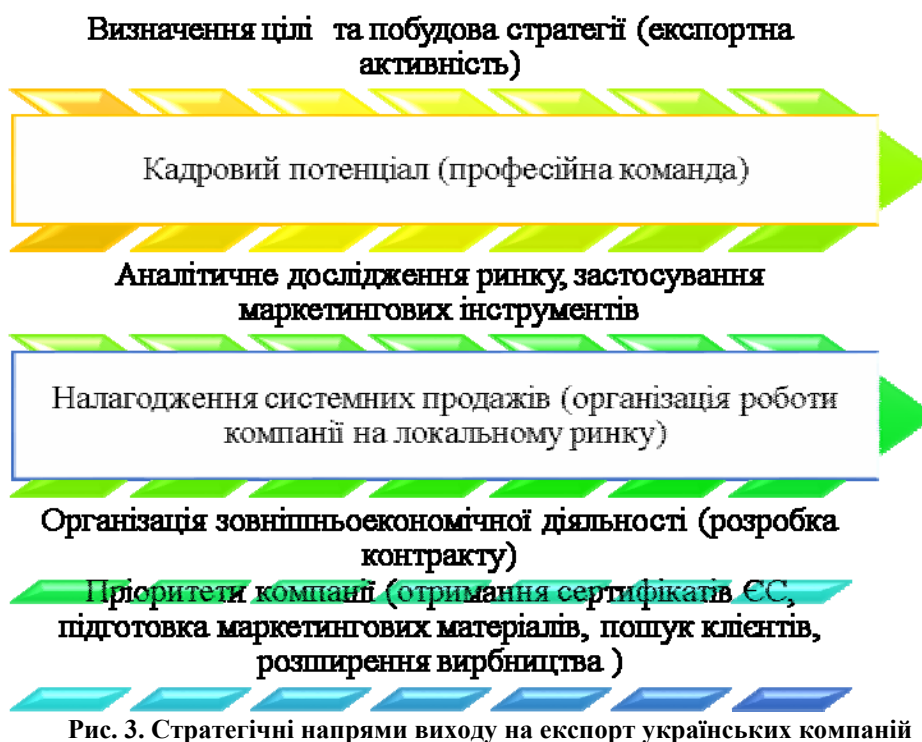

Рис. 2. Товарна структура експорту України у 2018 році, %

Українські компанії мають значний експортний потенціал, тому запропонуємо стратегічний алгоритм виходу на експорт (рис. 3).

У 2017-2018 роках динаміка експорту товарів областей України характеризувалася позитивною стабільністю (табл. 3).

Таблиця 3.

Динаміка ТОП-10 регіональних обсягів експорту товарами України у 2017-2018 рр., тис. дол. США

Назва регіону	2017		2018		Відносне відхилення 2018 р. від 2017 р., %
	тис. дол. США	Місце рейтингу	тис. дол. США	Місце рейтингу	
Вінницька	1217714,0	10	1429320,3	10	17,4
Дніпропетровська	7052759,5	1	7722596,4	1	9,5
Донецька	4432600,2	2	4845441,4	2	9,3
Закарпатська	1446423,2	9	1658975,7	9	14,7
Запорізька	2980860,6	3	3377247,5	3	13,3
Київська	1748405,8	7	1856333,0	7	6,2
Львівська	1585154,1	8	1895635,5	6	19,6
Миколаївська	1900646,2	4	2112586,3	4	11,2
Одеська	1813852,2	6	1668313,7	8	-8,0
Полтавська	1864524,1	5	1905900,9	5	2,2

* Сформовано автором за статистичними даними:

http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/zd/oet/oet_u/oet1217_u.htm [1]

Дані табл. 3 свідчать, що в рейтингу регіональних обсягів експорту товарів у 2018 р. перше місце посідає Дніпропетровська область - 7722596,4 тис. доларів з часткою у загальному експорті 16,31 %. На другому місці Донецька область - 4845441,4 тис. доларів (10,2 %), на третьому Запорізька область - 3377247,5 тис. доларів (7,13 %). Українська металургія продовжує демонструвати позитивну тенденцію, незважаючи на наявні торговельні обмеження і слабкість світового попиту на сталь [5, с. 131-132]. Конкурентоспроможність українських виробників залишається високою, попри негативну ринкову динаміку цін на сталь.

Проаналізуємо позитивні та негативні чинники впливу на формування зовнішньої торгівлі України (рис. 4). Так, загалом існує проблема виведення капіталів з країни та несплати податків до бюджету, в цих умовах необхідно посилити контроль за трансфертним ціноутворенням, здійснювати моніторинг товарних ринків щодо

Рис. 4. Модель формування міжнародної торгівлі України

Китай, Сполучені Штати Америки, Німеччина та Японія є найбільшими експортерами у світі. Ці країни нарощують обсяги експорту і призводять до істотного загострення конкуренції на зовнішніх ринках. Водночас світові виробники активно впроваджують нові технології, які дозволяють оптимізувати виробництво і скоротити витрати. Як показує рейтинг, найбільші світові економіки (Швейцарія, США, Китай, Німеччина, Японія, Велика Британія та ін.) характеризуються найбільшим індексом фінансової таємності. Тому, щоб підняти конкурентоспроможність української продукції варто звернути увагу на інструменти розвитку найбільших експортоорієнтованих країн світу (рис. 5).

Рис. 5. Інструменти розвитку найбільших експортоорієнтованих країн світу

Враховуючи досвід економічно розвинутих країн світу, Україні при нарощуванні експортного потенціалу пере за все потрібно зважати виключно на національний інтерес та застосовувати інструменти розвитку найбільших експортоорієнтованих країн.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна дійти висновку: економіка України є відкритою про що свідчить розрахована експортна квота, адже Україна вийшла у світові лідери з експорту і на третє місце з виробництва олії, проте обсяги експорту в загальному обсязі протягом останніх п'яти років знизились на 12,2 %. Розроблена модель формування міжнародної торгівлі України передбачає стимулюючі фактори та можливості експорту при врахуванні: нарощені виробництва (зменшені частки сировини, збільшенню експорту готової продукції); залученні інвестицій; реалізації транзитних можливостей; зупиненню відпливу людського капіталу, збільшенню кількості робочих місць, зростанню заробітної плати; реагуванні на зміни зовнішньої кон'юнктури; впровадженню нових технологій тощо.

Список літератури.

1. Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zd/ztt/ztt_u/arh_ztt2018.html (дата звернення: 10.10.2019).
2. Експорт та імпорт України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp/> (дата звернення: 11.10.2019).
3. Експорт товарів і послуг, ПБ дол. США. URL: <https://knoema.ru/search?query=експорт%20товаров%20и%20услуг&source=HomePage> (дата звернення: 12.10.2019).
4. Калініна С.П., Давидюк Л.П. Міжнародна конкуренція за людський потенціал: міграційний контекст. *Вісник Маріупольського національного університету*. Серія: Економіка. Маріуполь, 2016. Випуск №14. С. 209-213.
5. Міхель Р. В. Аналіз зовнішньої торгівлі товарами областей західного регіону в умовах дії ЗВТ між Україною та ЄС [Електронний ресурс] / Р. В. Міхель // *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. - 2016. - Вип. 3. С. 130-135. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2016_3_28.

References.

1. State Statistics Service of Ukraine (2019), "The geographical structure of Ukraine's foreign trade in goods", available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zd/ztt/ztt_u/arh_ztt2018.html (accessed 10 October 2019).
2. minfin.com.ua (2019), "Export and Import of Ukraine", available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp/> (accessed 11 October 2019).
3. knoema (2019), "Export of goods and services, PB USD USA", Available at: <https://knoema.ru/search?query=експорт%20товаров%20и%20услуг&source=HomePage> (accessed 12 October 2019).
4. Kalinina, S.P. and Davydiuk, L.P. (2016), "International competition for human potential: a migration context", *Visnyk Mariupol's'koho natsional'noho universytetu*. Seria: Ekonomika, vol. 14, pp. 209-213.
5. Mikhel, R. V. (2016), "Analysis of foreign trade in goods in the Western region in the context of the FTA between Ukraine and the EU", *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, vol. 3, pp. 130-135.